מנורה - נר חנוכה ומשמעותה לבני דורנו

עיקר מצות חנוכה הוא הדלקת הנרות. אבל צריכים לשים לב לפרטי המצוה.
[א] מדוע לפי הגמרא יש להקפיד להדליק אותה ליד דלת הבית?
[ב] מדוע מצוה מן המובחר דוקא בשמן?
[ג] מדוע לפי השו"ע ראוי שיהיה נמוך מעשרה טפחים מהרצפה?
[ד] מדוע מנורה שבבית המקדש היתה בעלת שבעה קנים, ומנורה של חנוכה של שמונה קנים?

נקדים לבאר מה עיקר האפיון של נס חנוכה. נחזור להיסטריה. בדורם של החשמונאים, צרת ישראל לא היתה מהגוים היוונים אלא בעיקר מהיהודים המתיוונים. תרבות יון היא יפהפיה. מוסיקה, ציור, פסלות, חכמת הלשון וגם פילוסופיה, התקדמות ברפואה ועוד חכמות. עשירי עם בישראל, והם שתפשו שלטון על ידי מינוי כהן הגדול שהיה מחברתם, התאוו להידמות לתרבות מתקדמת. כמו בימינו שהפרוגרסיבים מתאוים להידמות לעולם המערב. רואים אנו בימינו רבים הלוחמים למען פירוק מושג "משפחה", בתנועת הלהטבי"ם. רואים אנו תוקפנות מצד הפמיניסטים הנלחמים נגד הפרדת זכרים ונקבות, עד כדי כך שצה"ל מכניס חיילות לטנקים, מטוסי-קרב וצוללות, בלי להתחשב לצרכי כושר גופני לנהל מלחמתנו הקשה נגד צוררינו מסביב. רק לפני כמה חדשים ראינו וחוינו מלחמה נועזה נגד מורשת התורה, בצמצום בחינות בגרות לתנ"ך ותורה שבעל פה, ונסיון לחדש תחבורה ציבורית בשבת. ראינו מלחמתם לגייס בני ישיבות לצבא ועל ידי זה לקצץ מספרם של לומדי תורה בישיבות.

בדברים אלו חשים אנו שאנו מיעוט הנרדף על ידי הרוב החילוני, וחלק מהם אפילו כופרים בעיקר. אבל נחמתינו היא שגם בעבר, הרחוק והקרוב, תמיד היו נאמני תורה במיעוט נגד רוב גדול שהיו מנותקים מהנאמנות לתורה. גם בימי החשמונאים כך היה המצב, והלוחמים נגד המתיוונים בחירוף נפש היו קומץ מספר. ואם לא הנס שהקב"ה פעל "רבים ביד מעטים, גיבורים ביד חלשים" היו נכחדים חלילה. וכך גם באירופה הרבה נסחפו אל תנועות הריפורם והקונסרבטיבים, אבל רובם של הנוהים לא השאירו דור שלישי ביהדות כי התבוללו באומות, נשרו מן האומה.

מה המאפיין את המתיוונים? המתיוונים הבליטו הנאות הגוף, ספורט, יפוי וכל מיני מתירנות. הם ראו במורשת ישראל מתנגד לתרבותם. כיון ששלטו עלינו, גזרו

שעלינו לכתוב על דלתי ישראל "אין לנו חלק באלוהי ישראל". יש מדרש חנוכה (המובא בספר "אוצר המדרשים" של אייזנשטיין, עמ' קצב):
"תנו רבנן, בימי מלכות יון הרשעה גזרו על ישראל שכל מי שיש לו בריח בתוך ביתו, יחקוק עליו שאין לו חלק ונחלה באלוהי ישראל. מיד הלכו ישראל ועקרו בריחים שבבתיהם....". כלומר חיו בלי דלתות! הבית פתוח להפקר.

ובמדרש אחר, המובא שם בעמ' 189, נאמר: " עמדו וגזרו כי כל בן ישראל שעשה לו בריח לפתחו יידקר בחרב. כל כך למה? כדי שלא יהיה לישראל לא כבוד ולא רשות צניעות, וכל הרוצה ליכנס יכנס, בין ביום בין בלילה. ולא היו יכולים לא לאכול ולשתות ולא לשמש מטותיהם, בשביל גנבים לסטים ופריצי יוונים, ולא רואים שינה בעיניהם לא יום ולא לילה, ונתקיים המקרא 'ופחדת לילה ויומם'. אמרו לפני הקב"ה: 'כמה אנו יכולים לסבול?'. אמר להם **<u>'בעוון מזוזה'</u>**. היו ישראל שרויים בלא דלתות, ועמדו בגזירה זו שלוש שנים..".

גם הרמב"ם ראה מדרש זה, והזכיר אותו ב"אגרת השמד" ("אגרות הרמב"ם", מהד' הגר"י קאפח, עמ' קיב) זו לשונו: "גם ידוע מה שאירע לישראל במלכות יון הרשעה מן הגזירות הקשות והרעות, ומכללם היה שלא יסגור אדם את פתח ביתו, כדי שלא יתבודד בעשיית מצוה" [=אפשר כוונתו קיום מצות עונה].

נחתור להבין מה הקשר בין "מזוזה" לנר חנוכה, שהוקשו זה לזה? אלא ה"מזוזה" נועדה להזכיר לאדם את נוכחות הבורא, כלשונו הנפלאה של רמב"ם (הל' מזוזה סוף פרק ששי):

"חייב אדם להזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל תמיד. וכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד השם, שמו של הקדוש ב"ה, ויזכור אהבתו, ויעור משנתו ושגיותיו בהבלי הזמן; וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם. ומיד הוא חוזר לדעתו, והולך בדרכי מישרים".

דוקא לכן פסקו בגמרא (שבת כב, א) כי יש להניח: "נר חנוכה משמאל, ומזוזה מימין". אמנם הפוסקים האחרונים העדיפו שהגר בקומות עליונות ידליק נר חנוכה ליד חלון הניכר להולכים ברשות הרבים, אבל האדוקים בפסקי חז"ל עדיין מדליקים נר חנוכה דוקא ליד הדלת, שתהיה ליד המזוזה. וטעם נוסף שיש להניח ליד הדלת, כי הדלת היא החוצצת בין רשות היחיד שלנו לרשות הרבים. בסוף היום כאשר האדם גומר עסקיו בשוק העבודה, הוא בא לביתו לעסוק בעניני

משפחתו וגם לקחת ספר תורני בידו ללמוד בו. ואז סוגר את הדלת שרשמי החוץ, שהם לפעמים לא יהודיים, לא יזיקו לו ולא יחלישו אותו.

[ב] ומדוע מומלץ להדליק בשמן? ראשית, כי כך היתה ההדלקה בעת הנס. אבל עוד מפני שהשמן מסמל את כוחם של ישראל שאינם מתבוללים בין האומות. אמרו במדרש שיר השירים (א, כא) כמו שהשמן אינו נבלע בשאר המשקים, כך ישראל נבדלים משבעים אומות. כאשר יוצקים מים לתוך מיכל שמן, השמן תמיד יצוף למעלה. כדברי מהר"ל (גבורות השם, פרק יט) על המקרא "אכן נודע הדבר". משה רבינו תמה מפני מה ישראל סובל כל כך ממציקיו? אבל כאשר ראה שיש ביניהם רשעים המלשינים לגוים נגד היהודים, אות א' מתחברת אל "כן" (גימ' 70) הבין מקום הליקוי.

[ג] ומדוע ראוי להנמיך מקום הנחת החנוכיה, שתהיה מעל ג' טפחים אבל פחות מעשרה טפחים מהרצפה? (שו"ע או"ח תרעא סעיף ו). פשוטו הוא כדי שלא יחשבו עוברים ושבים כי הדלקנו הנרות כדי להאיר את הבית. כי בדרך הטבע מניחים את מפיץ האורה בגובה כדי שיאיר על כל שתחתיו. אבל הדלקת הנר היא למען רעיון רוחני, וכדי שלא נטעה בזה, אמרו חז"ל (שבת כא,ב) להנמיך המקום שֶׁשִּׁמְּנוּ אותה. ויש בזה סוד. מובא בגמרא בסוכה (ה, א) שתחום האדם הוא עשרה טפחים מהקרקע. כי אמרו "מעולם לא ירדה שכינה למטה, ולא עלו משה ואליהו למרום, שנאמר 'השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם'. ולא ירדה שכינה למטה? והכתיב 'וירד ה' על הר סיני'! למעלה מעשרה טפחים... ולא עלו משה ואליהו למרום? והכתיב 'ומשה עלה אל האלוהים'? למטה מעשרה [עכ"ל] ולכן לעניני רשויות של שבת היא ההגדרה של גבול גובה רשות הרבים. לכן באנו להדגיש במנורה שהקדושה הופיעה דוקא בהתעוררות הרוח של בני האדם, מתחת לגובה עשרה טפחים.

מה ענין "התעוררות הרוח" כאן? אלא תכונת הרוח שבאדם גורמת לו רצון וחשק, יוזמה ופעילות נמרצת. הנה המקראות להוכיח זאת. "וכל אשר נדבה **<u>רוחו</u>** אותו הביאו את תרומת ה'" (שמות לה, כא) "ועבדי כלב עקב היתה **<u>רוח</u>** אחרת עמו" (במדבר יד, כד) וכן בקש דוד "**<u>ורוח</u>** נדיבה תסמכני". וכך ביאר רש"ר הירש (על שמות כה, לט) שהמנורה מסמלת הרוח והרצון של עם ישראל והביא ראיה מחזון זכריה. הנה כשחזרו ישראל לארצנו אחרי גלות בבל, והיה המצב הפוליטי והמצב הדתי עלובים מאד בימים ההם (ראו נחמיה פרק יג) ומבאר במקרא "והשטן עומד על ימינו לשטנו" (זכריה ג, א) והיה זכריה נבוך כיצד נעשה מול כל בעיותינו? הראה ה' לזכריה (ד, ב) חזון המנורה. שאל זכריה "'מה אלה, אדוני?'... ויען

המלאך... 'הלא ידעת מה המה אלה'" ענה זכריה "לא, אדוני". העיר ה' שוב את רוחו: "זה דבר ה' אל זרובבל לאמר, לא בחיל ולא בכח **כי אם ברוחי**, אמר ה' צבאות" (שם ד, ב-ו). המנורה מסמלת כח הרוח והרצון של האדם. כשיש לאדם "רוח" הוא פועל נמרצות נגד כל מתנגד, כמו שכלב היה אמיץ מול עשרה מרגלים. לפי דברי רש"ר הירש הארון בקודש הקדשים, ולוחות שקבלנו בסיני גנוזים שם, וספר תורה לידם, הם סמל התורה שיש בידינו. אבל המנורה מסמלת את החשק והרצון לפעול על פיהם.

לדעתי, ענין המנורה הוא "אש". ידוע בין ארבע היסודות ש"ספר יצירה" קבע כאלמנטים בסיסיים של כל היצור, העפר שוכב דומם, והמים יורדים תמיד למטה, והרוח הפיזי **נושבת לצדדים**, אבל האש הוא תמיד בתנועה, שואפת **לעלות מעלה למעלה** ואינה פונה לפנות למטה. אש גם מאירה בחושך. ואפילו נר קטן מועיל נגד אפילה מוחלטת. כך המנורה מסמלת לנו הרצון להתגבר על כל מפריע, על כל עיכוב, על כל מחסום, גדולים כמה שיהיו.

[ד] ומדוע מנורה של המקדש היה בעל שבעה קנים ומנורה של חנוכה שמונה קנים? עונה "חיי אדם" כי אמנם הנס היה שפך השמן שהיה בו די לדלוק יום אחד דלק עוד שבעה ימים, והיום הראשון היה דולק בטבע גם בלי נס. אבל ההדלקה ביום ראשון היא זכר לנס המלחמה בה נצחנו אויבינו שהיו מרובים ממנו בכח אדם ובנשק, וגם מאורגנים כצבא.

אבל מהר"ל אומר מימד עמוק יותר. בביאורו ב"חידושי אגדות" למסכת שבת, בספרו דף ד, כותב:
"ואם תאמר וכי בשביל שנעשה להם נס בהדלקה ולא היה זה רק לעשות מצות הדלקה, [לכן] היו קובעין [חג] חנוכה? וכל נס שחייב להודות ולהלל הוא בשביל הצלתו, ולא בשביל שנעשה לו נס לעשות המצוה. וראיה לכך כי ב'על הניסים' לא הזכירו הנס של הנרות כלל. וי"ל שעיקר מה שקבעו ימי חנוכה [הוא] בשביל מה שנצחו את היונים, רק שלא היה נראה שהיה נצחון ע"י נס, הש"י שעשה זה ולא מכחם וגבורתם, ולפיכך נעשה הנס ע"י נרות המנורה שידעו שהכל היה בנס, המלחמה גם כן" [עכ"ל].

נסיים על ידי דברי הרמב"ם, בסוף הלכות חנוכה (פ"ד הלכה יב):
"מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו. אפילו אין לו מה יאכל אלא מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק".